

تبیین عوامل موثر بر برنامه ریزی مشارکتی در محلات مسکونی جهت دستیابی به رشد

هوشمند با استفاده از مدل آنتروپی شانون (مطالعه موردی: محله ایثارگران مشهد)

فائزه کازرانی^۱، تکتم حنایی^۲، سیدمسلم سیدالحسینی^۳

چکیده

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از لحاظ ماهیت از نوع توصیفی-تحلیلی می باشد. چارچوب نظری این پژوهش با استفاده از بررسی اسنادی و مطالعات میدانی در محدوده انجام شد. در واقع در این پژوهش سعی می شود برای دستیابی به اهداف کلان، همه ی ذینفعان، ذینفوذان به نوعی گردهم آمده و برای آینده شهر تصمیم بگیرند، که در ادامه تبدیل به برنامه ها و طرح های اجرایی منجر شود. قسمت عمده اطلاعات این تحقیق از طریق توزیع پرسشنامه به منظور شناخت ادراک شهروندان از محیط زندگی خود و همچنین جمع آوری اطلاعات اجتماعی، اقتصادی و... به صورت میدانی مورد ارزیابی قرار گرفته است. روش نمونه گیری تصادفی بوده است و حجم نمونه با استفاده از فرمول تصادفی معادل ۱۳۸ نفر محاسبه شده است، در این پژوهش جهت بررسی اطلاعات آماری حاکی از پرسشنامه با استفاده از نرم افزار SPSS، از جدول توزیع فراوانی، آزمون کای اسکور و آزمون T-Test استفاده گردید. همچنین برای تحلیل رشد هوشمند در محدوده از مدل آنتروپی شانون بهره گرفته شده و در نهایت با استفاده از مدل ANP به تعیین الویت بندی شاخصها و مولفه های تحقیق از نظر مسئولین، شهروندان و متخصصین پرداخته شده است. از جمله راهکارهایی که برای تقویت مشارکت پذیری در محلات جهت دستیابی به رشد هوشمند پیشنهاد گردیده است عبارتند از: آگاهی رسانی، تعامل اجتماعی، به کارگیری سازمان های غیردولتی، اعتمادسازی و توانمندسازی می باشد. همچنین بر اساس اطلاعات و مقادیر به دست آمده از نتایج مدل آنتروپی شانون چنین استنباط می شود که در سال های ۱۳۹۵-۱۳۹۰ رشد فیزیکی محله به صورت افقی (اسپرال) صورت گرفته است.

واژگان کلیدی: برنامه ریزی مشارکتی، رشد هوشمند، مدل آنتروپی شانون، محله ایثارگران.

^۱ کارشناسی ارشد گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران Faezekazerani72@gmail.com

^۲ دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

^۳ دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

دارد و شهروندان به صورت فردی و گروهی، خواهان حاکمیت بر سرنوشت خود هستند. مهمترین جنبه‌های مشارکت، فراهم آوردن پیش شرط‌های لازم برای استفاده از توانایی بالقوه مالی، علمی، فکری و... آنان است. جایگاه مشارکت در قوانین برنامه ریزی شهری در ایران در چارچوب قوانین و مقررات متعددی انجام می‌شود. این قوانین و مقررات از سوی مجلس شورای اسلامی، دولت، شورای عالی شهرسازی و معماری و وزارتخانه راه و شهرسازی تدوین و تصویب می‌شود. مقررات مربوط به تعیین جایگاه مردم و شوراهای در فرایند برنامه ریزی شهری شامل دو گروه مقررات مربوط به تعیین حدود وظایف و اختیارات شوراهای و مقررات مربوط به تعیین حدود برنامه ریزی شهری شامل فرایند تهیه و تصویب است. حقیقتاً لازمه موفقیت همه‌ی برنامه‌های مشارکتی، اعتقاد به باور سیاست‌گذاران، برنامه ریزان و مدیران شهری بر تاثیر مثبت مشارکت شهروندان در حل مسائل و معضلاتی می‌باشد که زمینه بهبود کیفیت معیشت آنان را فراهم می‌کند. اقبال روز افزون محققان، سیاست‌گذاران و برنامه ریزان جهان به بحث رشد هوشمند از یک سو و افزایش بی رویه‌ی جمعیت، تخریب محیط زیست، نابودی گونه‌های جانوری و استفاده‌ی بیش از حد منابع طبیعی، ضرورت مطالعه در مورد رشد هوشمند در کشور به خصوص در سطح کلان شهرها را نشان می‌دهد تا بدین وسیله، نتایج مطالعات بتواند تا حد امکان برنامه ریزان شهری را در راه افزایش پایداری شهرها یاری دهد.

این تحقیق بر آن است که به سوال (چگونگی ارتباط بین شاخص‌های رشد هوشمند چگونگی ارتباط استفاده از الگوی برنامه ریزی مشارکتی محلات مسکونی در راستای تحقق رشد هوشمند را مشخص نماید) نتایج این نوشتار از آن رو اهمیت دارد که شناخت سطوح متفاوت مشارکت و تکنیک‌های موثر بر هر یک از این سطوح به برنامه‌ریزان این امکان را می‌دهد تا با استفاده از موثرترین تکنیک‌ها، میزان موفقیت و تحقق برنامه مشارکتی را به میزان زیادی افزایش دهند. در عصر حاضر مشارکت در همه قلمروها نقش عمده‌ای دارد و شهروندان به صورت فردی و گروهی، خواهان حاکمیت بر سرنوشت خود هستند. مهمترین جنبه‌های مشارکت، فراهم آوردن پیش شرط‌های لازم برای استفاده از توانایی بالقوه مالی، علمی، فکری و... آنان است. سپردن امور به شهروندان، مستلزم روحیه مشارکت طلبی و کار جمعی است که تا کنون در جامعه ما زمینه مساعد چندان برای آن وجود نداشته است. جایگاه مشارکت در قوانین برنامه ریزی شهری در ایران در چارچوب قوانین و مقررات متعددی انجام می‌شود. این قوانین و مقررات از منابع مجلس شورای اسلامی، دولت، شورای عالی شهرسازی و معماری و وزارت خانه راه و شهرسازی تدوین و تصویب می‌شود. مقررات مربوط به تعیین

جایگاه مردم و شوراهای در فرایند برنامه ریزی شهری شامل دو گروه مقررات مربوط به تعیین حدود وظایف و اختیارات شوراهای و مقررات مربوط به تعیین حدود برنامه ریزی شهری شامل فرایند تهیه و تصویب است.

به خاطر پیچیدگی‌ها و ناسازواری‌هایی که در زندگی امروزی شهری شاهد آن هستیم، نیاز به مشارکت دقیقاً احساس می‌شود. شهر در واقع محل زندگی انسان‌هاست و انسان‌ها دارای ابعاد مختلفی بوده و اگر بحرانی نیز ایجاد شود توسط خود همین انسان خواهد بود. مدیران شهری امروزه دغدغه اجرایی کردن مباحث رشد هوشمند را دارند کلانشهر مشهد که مشکلاتی از قبیل حاشیه نشینی، ترافیک،لودگی زیست محیطی و... را دارد که این یک ضرورت در جهت توسعه شهری مشهد به منظور هوشمند سازی شهر می‌باشد که نیازمند پیشبرد به سمت اهداف توسعه هوشمند است یعنی بسیاری از مشکلات کنونی مشهد می‌توان با اتکا به اصول دهگانه رشد هوشمند مرتفع شود. در واقع ضرورت ایجاد محله‌ای هوشمند در محله ایثارگران شهر مشهد را می‌توان به دو گروه اصلی تقسیم کرد اولین گروه مشتمل بر عوامل بیرونی که بر زندگی مردم اثر می‌گذارد؛ که شامل تغییرات جمعیتی و آب و هوایی است. دومین گروه عوامل درونی است که به علت تغییر در دیدگاه‌های فرهنگی-اجتماعی و ارزش‌های مردم به وجود می‌آید؛ که حقیقتاً لازمی دستیابی موفقیت در این عوامل، اعتقاد به باور سیاست گذاران، برنامه ریزان و مدیران شهری بر تاثیر مثبت مشارکت شهروندان در حل مسائل و معضلاتی می‌باشد که زمینه بهبود کیفیت معیشت آنان را فراهم می‌کند. اقبال روز افزون محققان، سیاست‌گذاران و برنامه ریزان جهان به بحث رشد هوشمند از یک سو و افزایش بی‌رویهی جمعیت، تخریب محیط زیست، نابودی گونه‌های جانوری و استفادهی بیش از حد منابع طبیعی، ضرورت مطالعه در مورد رشد هوشمند در کشور به خصوص در سطح کلان شهر ها را نشان می‌دهد تا بدین وسیله، نتایج مطالعات بتواند تا حد امکان برنامه ریزان شهری را در راه افزایش پایداری شهرها یاری دهد.

محدوده مورد مطالعه (محله ایثارگران) واقع در حوزه شمال غربی با جمعیت ۱۷۵۸۱ نفر و با وسعت ۱۵۳.۴۲ هکتار است که دارای عناصر شاخصی چون مجموعه آبی موج‌های آبی که با عملکرد شهری، پارک ایثارگران، میدان مشکینی و... می‌باشد در دوره ۲۰ ساله اخیر به دلایل توسعه یافتگی و تمایل به سکونت و افزایش کاربری‌های غیر مسکونی (کاربری‌های مختلط) از لحاظ جمعیتی افزایش چشمگیری داشته است و این روند رشد به دلیل سکونت مهاجران روستایی و تهی‌دستان در مناطق حاشیه‌ای و اشغال و تفکیک غیرقانونی زمین‌های کشاورزی می‌باشد. شایان ذکر است که با توجه به این چالش‌ها این محله جایگاه مهمی در جهت توسعه شهری مشهد در راستای بررسی شاخص‌های رشد هوشمند می‌باشد. همچنین کاربری‌های درشت دانه و

فصلنامه خرفیاد و برنامه ریزی شهری چشم انداز کارگرس، دوره ۱۴، شماره ۱، بهار ۱۳۹۹

با توجه به روند تاریخی توسعه شهر و ویژگی های هر حوزه مهم ترین مولفه های رشد هوشمند در توسعه ایجاد کاربری های مختلط ، تراکم سازی و دسترسی آسان به حمل و نقل عمومی و ... می باشد.

مواردی که لزوم بررسی را در محله ایثارگران را ضروری می نماید:

- عدم وجود امنیت برای ساکنین به واسطه ی نورپردازی نامطلوب معابر محلی و بوستان های محلی.
- ازدیاد زمین های بایر در جوار مناطق مسکونی.
- قرارگیری محدوده در توسعه ی جدید شهری و در نتیجه جمعیت بالای محدوده و پایین بودن سطح کیفیت زندگی.
- عدم وجود امنیت و وجود آلودگی های محیطی به واسطه ی وجود کاربری مخروبه.
- عدم روسازی مناسب پیاده روهای معابر محدوده.
- در این محله دسترسی ها و ورودی _خروجی های بسیاری وجود دارد که باعث بروز مشکلاتی نظیر آلودگی و... می شود و همین عوامل باعث کاهش کیفیت زندگی در محدوده.
- عدم وجود کاربری ها و فعالیت های گوناگون در معابر محلی.
- تنزل کیفی به دلیل عدم تطابق میان کاربری مسکونی و بهداشتی -درمانی محله مورد مطالعه.
- عدم حفاظت از فضاها و زمین های باز طبیعی و زیست محیطی.
- عدم وجود پیاده مداری در محله.
- عدم وجود اختلاط کاربری مناسب در محله و عدم وجود عدالت اجتماعی در دسترسی به خدمات.
- عدم توسعه فشرده.
- عدم وجود سیستم حمل و نقل عمومی کارا.

با این وجود امید است که در آینده با تقویت عناصر شاخص و تمهیدات مناسب محله ایثارگران محله ای باشد با بیشترین کیفیت زندگی ، ایمن، سرزنده و دلباز و خوانا که همه معابر از آسفالت و کفپوش مناسب و سطح سرویس بالا برخوردار بوده و فرهنگ استفاده از وسایل نقلیه پاک مانند دوچرخه در بین ساکنان نهادینه شده و زیر ساخت های آن اجرا شده است . افراد محله به طور چشم گیری از وسایل حمل و نقل عمومی استفاده می کنند و آلودگی های صوتی و بصری به شدت کم شده است .زیبایی جذابیت ،وجود کریدورهای دید مطلوب و ساختمان هایی با نمای متنوع و در عین حال همگون در کل محله مشاهده خواهد شد.

در ادامه به مبانی نظری در بخش های برنامه ریزی مشارکتی و رشد هوشمند گردآوری شده است و روش تحقیق استفاده شده در پژوهش که شامل: مدل آنتروپی شانون، مدل ANP، سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS و SPSS می باشند و در نهایت به تجزیه و تحلیل یافته ها و نتیجه گیری پرداخته شده است.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

در بررسی مبانی نظری بررسی مفاهیم و دیدگاه های نظریه پردازان مختلف در رابطه با مفاهیم رشد هوشمند و برنامه ریزی مشارکتی پرداخته شده است و در نهایت به ارائه چارچوب نظری مرتبط با موضوع پرداخته شده است.

• نظریه رشد هوشمند

این که جوامع چگونه توسعه می یابند، می توانند تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم زیادی داشته باشند. سیاست های رشد هوشمند، توسعه تراکم، چند وجهی ایجاد می کنند که سرانه مصرف سرانه و فواصل بین مقاصد را کاهش می دهد. این امر به نوبه خود هزینه های تامین زیرساختار و خدمات عمومی را کاهش می دهد و قابلیت دسترسی را بهبود می بخشد به علاوه سفرهای وسایل نقلیه موتوری را کاهش می دهد که مزایای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بسیاری را فراهم می کند (لیتمان، ۲۰۲۰). در اغلب جوامع، سیاست های رشد هوشمند تغییرات عمده ای را نشان می دهند. بسیاری از روش های برنامه ریزی متعارف مانند محدودیت های بر روی تراکم توسعه و حداقل الزامات پارک، گسترش و وابستگی اتومبیل هستند. این سیاست ها تمایل دارند که اصول اولیه بازار را با کاهش حق مسکن و حمل و نقل، حق حاکمیت مصرف کننده را کاهش دهند و هزینه های مختلفی را تحمیل می کنند که به صورتی غیر مستقیم بوده و بر روی افراد دیگر تحمیل می شوند بنابراین اغلب توسط افراد در تصمیم گیری مسکن و حمل و نقل نادیده گرفته می شوند. سیاست های رشد هوشمند می توانند به اصلاح این انحرافات بازار کمک کنند که بهره وری اقتصادی و سرمایه اجتماعی را افزایش می دهد (لیتمان، ۲۰۲۰). با توجه به اینکه اکنون بسیاری از دولت ها و سازمان های حرفه ای از سیاست های رشد هوشمند حمایت می کنند (ICMA, 2014 و ITE 2010) شاید بتوان شهرسازی نوین

فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، چشم انداز زنگرس، دوره ۱۴، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۹

را از آخرین نخله های طراحی شهری دانست که توانسته در میان متخصصان طراحی شهری جایگاه خاص خود را بیابد. این جنبش، پاسخی به رشد پراکنده و افقی شهرها بود که در دهه های آخر قرن بیستم الگوی رشد و توسعه شهری به حساب می آمد. رشد هوشمند که از دل شهرسازی نوین زاده شده، در عین استفاده از این اصول برای توسعه شهری، آنها را با مباحث پایداری در هم می آمیزد و از مردم می خواهد رشد را در جوامع موجود تقویت و ترغیب کنند (دوآنی، ۲۰۱۲). واژه رشد هوشمند در فرهنگ لغت شهرسازی کوان، به عنوان توسعه ای پایدار و توسعه ای بنا شده بر پایه حمل و نقل عمومی است که اثرات محیطی توسعه در آن محدود شده است (کوان، ۲۰۰۵). در سال های اخیر بسیاری از افراد و سازمان ها از رشد هوشمند حمایت کرده اند سیاست های توسعه، معتقد است که رشد هوشمند مزایای کمتری را به ارمغان می آورد و در مقابل و هزینه های بیشتری را نسبت به طرفداران ادعا می کند (لیتمان، ۲۰۱۷).

شکل ۱: پیامدهای رشد هوشمند (EPA, 2006)

رشد هوشمند استراتژی های خاصی را برای دستیابی به اهداف خود دنبال می نماید که به صورت ایجاد جوامع کارتر (تودارتر) به معنای قرار دادن کاربری های سازگار در مجاور یکدیگر، جوامع جذاب با مشخصه پرورشی و احساس قوی مکانی، تشویق توسعه روستایی، فعالیت های متمرکز تجاری، تشویق توسعه درونی به معنای قرارداد توسعه های جدید در درون نواحی توسعه یافته حال حاضر، تشویق توسعه مجدد تسهیلات قدیم تر و مناطق متروک، اصلاح نرخ مالیات و سود، رشد میزان دستمزد و سود برای منعکس کردن هزینه های خدمات عمومی پایین تر توسعه فشرده و درونی و

مجله علمی پژوهشی «مطالعات شهری و منطقه‌ای» شماره ۴۴، تابستان ۱۳۹۹

تئین عوامل موثر بر برنامه ریزی مشارکتی در محلات مسكونی جهت دستیابی به...

تمرکز بر توسعه انگیزه‌های اقتصادی، مدیریت پارکینگ‌ها برای کارایی، اجتناب از منطقه بندی مجزای قبلی، ایجاد شبکه‌ای از خیابان‌های به هم پیوسته و متصل، طراحی مکان و جهت گیری ساختمان‌ها به معنای تشویق ساختمان‌ها به جهت گیری به طرف خیابان‌های شهر به جای عقب کشیدن به پشت قطعات پارکینگ بزرگ، پیشرفت شرایط مسافرت بدون استفاده از وسایل نقلیه، بکارگیری مدیریت متحرک و در نهایت تشویق انواع مسکن ترکیبی دسته بندی می‌شود. (ICMA 2014; ITE 2010; SGN 2002, 2004, 2011).

اصول رشد هوشمند در هر جامعه ای که پیاده شوند، لازم است در ارتباط و هماهنگی با یکدیگر باشند؛ در غیر این صورت نتیجه ی مطلوب حاصل نمی شود. دسته بندی اصول رشد هوشمند برای دستیابی به اهداف خود در تصویر ۲ خلاصه شده است، لازم به ذکر است که انطباق یک جامعه با تمامی این اصول ممکن نیست.

کاربری ترکیبی	اصل اول
بهره گیری از طراحی ساختمان‌های فشرده	اصل دوم
ایجاد طیفی از گزینه‌ها و شیوه‌های متنوعی از مسکن	اصل سوم
ایجاد جوامع پیاده محور	اصل چهارم
مشخصه‌ی پرورشی؛ جوامع جذاب با حس قوی مکانی	اصل پنجم
حفظ فضاهای باز، زمین‌های کشاورزی، زیبایی طبیعی و مناطق حساس زیست محیطی	اصل ششم
تقویت و هدایت توسعه به سمت جوامع موجود	اصل هفتم
ایجاد شیوه‌های حمل و نقل متنوع	اصل هشتم
تصمیمات توسعه ای قابل پیش بینی، عادلانه و مقرون به صرفه	اصل نهم
تشویق همکاری‌های قوی جامعه ای	اصل دهم

شکل ۲: اصول رشد هوشمند (زیاری و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۵۱)

فصلنامه خرفه‌ها و برنامه‌ریزی شهری، چشم انداز نگرش، دوره ۱۲، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۹

منتقدان اغلب معتقدند رشد هوشمند خطاهای تحلیلی مختلفی را می تواند انجام دهد که منجر به نتیجه نادرست شود. آنها اغلب رشد هوشمندانه را براساس صرفه جویی به کار می برند. انتقادهای وارد بر رشد هوشمند از نظر منتقدان عبارتند از: مردم، توسعه پراکنده و جوامع اتومبیل محور را ترجیح می دهند؛ رشد هوشمند به افزایش میزان مقررات و در نتیجه کاهش میزان آزادی افراد منجر می شود؛ رشد هوشمند قدرت خرید مردم را پایین می آورد؛ رشد هوشمند به افزایش تراکم می انجامد و در نهایت به افزایش هزینه های خدمات عمومی و مانع توسعه اقتصادی می باشد. منتقدان بدون در نظر گرفتن محدودیت های موجود که به "پراکندگی" ختم می شود و سیاست های رشد هوشمند برای حذف این محدودیت ها (یعنی دادن حق انتخاب به مردم، کارایی اقتصادی و برابری)، سیستم اقتصادی مرسوم را کارآمد و عادلانه توصیف می کنند (لیتمان، ۲۰۱۷).

• مشارکت و فرآیند مشارکتی

در یک تعریف رایج، مشارکت به معنای بها دادن و نقش و نظر مردم در تصمیم گیری های سیاسی و دسترسی آنان به منابع قدرت است. نفس کنش مشارکت به نحو عام و مشارکت سیاسی به طور خاص، به مثابه رکن بنیادی نظام های دموکراتیک محسوب می شود. در حقیقت، یکی از مؤلفه های تعیین کننده جامعه مشارکتی، وجود آزادی های فردی و تأمین زمینه های لازم برای مشارکت شهروندان در مدیریت سیاسی و شرکت فعال در شکل های حزبی و صنفی برای تعیین خط مشی های کلان سیاسی یک کشور است. از این رو، مشارکت سیاسی نوعی تظاهر علنی شهروندان برای تعیین سرنوشت جمعی خویش است. در میزان مشارکت سیاسی شهروندان، عوامل بسیاری تأثیرگذار هستند (رحمت الهی، محمدآقایی، ۱۳۹۲، ص ۷۸). بر اساس رویکردهای تفسیری برنامه ریزی مشارکتی در جوامع پلورالیستی وجود دارد، و بر روی علوم عقل گرایی تمرکز دارد (پوربانی، ۲۰۱۷). در سال ۲۰۱۵، جایی که ضرورت مشارکت عمومی (از جمله گفتگوی سطح شهرداری و رایزنی های عمومی در فرآیند توسعه) یکی از زمینه های موضوعی برجسته است. که با هدف تقویت ظرفیت شهرها و مناطق شهری برای توسعه پایدار و ایجاد شغل و نیز بهبود کیفیت زندگی ساکنان است. پنج هدف

فصلنامه پژوهش‌های علمی در زمینه مدیریت شهری، شماره ۱۳۹۹، تابستان ۱۳۹۹

خاص مربوط به حوزه‌های موضوعی اصلی و مشارکت در دستیابی به اهداف استراتژیک (۱) کارآمد (ایجاد شرایط برای توسعه پایدار، موثر و موثر توسعه در مناطق شهری)؛ (۲) منسجم (پشتیبانی از توسعه مراکز شهری منطقه‌ای و منطقه‌ای)؛ (۵) قوی (حمایت از توسعه مناطق شهری) منطقه‌ای (و در مناطق روستایی خاص) با تقویت عملکرد آن‌ها و مقابله با فروپاشی اقتصادی آن‌ها (قطعنامه شماره ۱۹۸ شورای وزیران، ۲۰۱۵). اهداف دیگر مشارکت شامل اهداف اجتماعی شامل (۱) آموزش مردم؛ (۲) گنجاندن ارزش‌های عمومی، فرضیات، و اولویت‌ها در تصمیم‌گیری؛ (۴) افزایش اعتماد در موسسات؛ (۵) کاهش تعارض؛ و (۶) تصمیم‌گیری در مورد هدف نهایی.

باید ذکر کرد که این یک معیار قانونی برای شکل‌های فردی مشارکت اجتماعی است. با توجه به هزینه‌های هر نوع مشارکت، امکان انتخاب نوع مطلوب مشارکت را فراهم می‌آورد (بیرلی، ۱۹۹۹). مشارکت عمومی در دهه‌های پایانی قرن بیستم به یکی از اصول مهم گفتمان برنامه ریزی و عنصر ارزشمند حقوق شهروندی و تصمیم‌سازی دموکراتیک در جهان تبدیل شده است و محققانی نظیر فورستر (۱۹۸۹)، هیلی (۱۹۹۲)، سن‌درراک (۱۹۹۸) و دیگر محققان بر لزوم برنامه ریزی مشارکتی مبتنی بر نیاز و قابل قبول از نظر اجتماعی به جای رویکرد از بالا به پایین تأکید کرده‌اند (اسوپان و خان، ۲۰۱۳). اگرچه مشارکت عمومی اغلب به عنوان یک خوب مطلق توصیف می‌شود که هرچه بیشتر باشد، نتایج بهتر است (کونراد^۶، کریس^۷، فازی^۸). اهمیت توجه به محیط و زمینه برنامه ریزی و نقش برنامه ریزان در خصوص برنامه ریزی مشارکتی به ویژه در کشورهای در حال توسعه دوچندان می‌شود. زیرا از یک سو مفهوم مشارکت تا حدودی توسط جریان قدرتمند نظریه و عمل برنامه ریزی نشأت گرفته از مردم‌سالاری کشورهای توسعه یافته هدایت و سپس به کشورهای در حال توسعه صادر شده است. بنابراین در اغلب کشورهای توسعه یافته با نظام‌های دموکراتیک و پشتوانه‌های نهادی و قانونی برای مداخله شهروندان در برنامه ریزی و حکمروایی، گسترش مشارکت

^۲ Resolution No 198 of the Council of Ministers-

^۳ Beierle-

^۴ Swapan-

^۵ Khan -

^۶ Conrad-

^۷ Christie-

^۸ Fazey-

فصل نهم: خردافزایی و برنامه ریزی شهری چشم انداز ناکس، دوره ۱۲، شماره ۳۴، تابستان ۱۳۹۹

یک هدف مشروع و معمول به حساب می‌آید. در حالی که در نظام‌های سیاسی متمرکز، مشارکت مردم در برنامه ریزی و حکمروایی اغلب متداول نیست و ممکن است با مخالفت حکومت و حتی شهروندان روبه رو شود (کونلی^۹، ۲۰۱۰). با وجود اهمیت فزاینده مشارکت عمومی در برنامه ریزی و حکمروایی شهری و اختصاص یافتن بخش مهمی از پیشینه برنامه ریزی در سال‌های اخیر به این موضوع، بسیاری از برنامه ریزان، مدیران و شهروندان اغلب نسبت به مشارکت عمومی ناامید هستند، به گونه‌ای که یانگ و پندی ۲۰۱۱ برای تأکید بر این موضوع، به وجود یک جعبه سیاه در مسیر رسیدن به مشارکت مؤثر اشاره کرده‌اند. بیشتر توجه‌های پیشین در زمینه مشارکت عمومی معطوف به بحث‌های هنجاری مربوط به محاسن و چارچوب‌های مفهومی مداخله عمومی بوده‌است، در حالی که به نظر می‌رسد فعالیت کنونی به شکل گسترده بر روی تالش برای طراحی فرایندهای مشارکت عمومی آگاهانه‌تر، کارآمدتر و مشروع‌تر با مؤلفه‌های ارزیابی قویتر متمرکز باشد (دانشپور و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۲۸). یکی از مهمترین و بنیادی‌ترین عوامل عدم موفقیت مشارکت شهروندان از جنبه صاحبان قدرت، مقاومت آنها در برابر توزیع مجدد قدرت است (یاتانو^{۱۰}، رویو^{۱۱} و آکریت^{۱۲}، ۲۰۱۰). فورستر ۲۰۰۶ معتقد است مشارکت عمومی در فرایندهای برنامه ریزی می‌تواند غیر قابل پیش بینی، غیرقابل اعتماد و متغیر باشد و نابرابری‌های قدرت، درآمد و اطلاعات موارد مهمی است که اغلب فرایندهای مشارکتی را تهدید می‌کنند. ذی نفعان مختلف ممکن است در فرایند مشارکت اختلال ایجاد کنند، اطلاعات را پنهان کنند، به صورت کلیشه‌ای رفتار کنند، در بیان نظرهای خود اغراق کنند، از مسائل به نفع خود بهره برداری کنند و مسائل را وارونه جلوه دهند از دیدگاه وی مشارکت عمومی کارآمد در برنامه ریزی و مدیریت عمومی مستلزم توجه و تکنیک، ابتکار و جسارت است. برای تحقق آن لازم است به راهبردهایی نظیر رهبری احزاب، دیپلماسی و تقسیم نقش‌ها توجه شود (بونافد^{۱۳} و لویکولو^{۱۴}، ۲۰۱۰). تقسیم مکرر مشارکت، شاخه‌ای است که توسط انجمن بین‌المللی مشارکت عمومی تعریف شده است (IAP2) که پنج سطح مشارکت (اطلاع‌رسانی،

۹ - Connelly

۱۰ - Yetano

۱۱ - Royo

۱۲ - Acerete

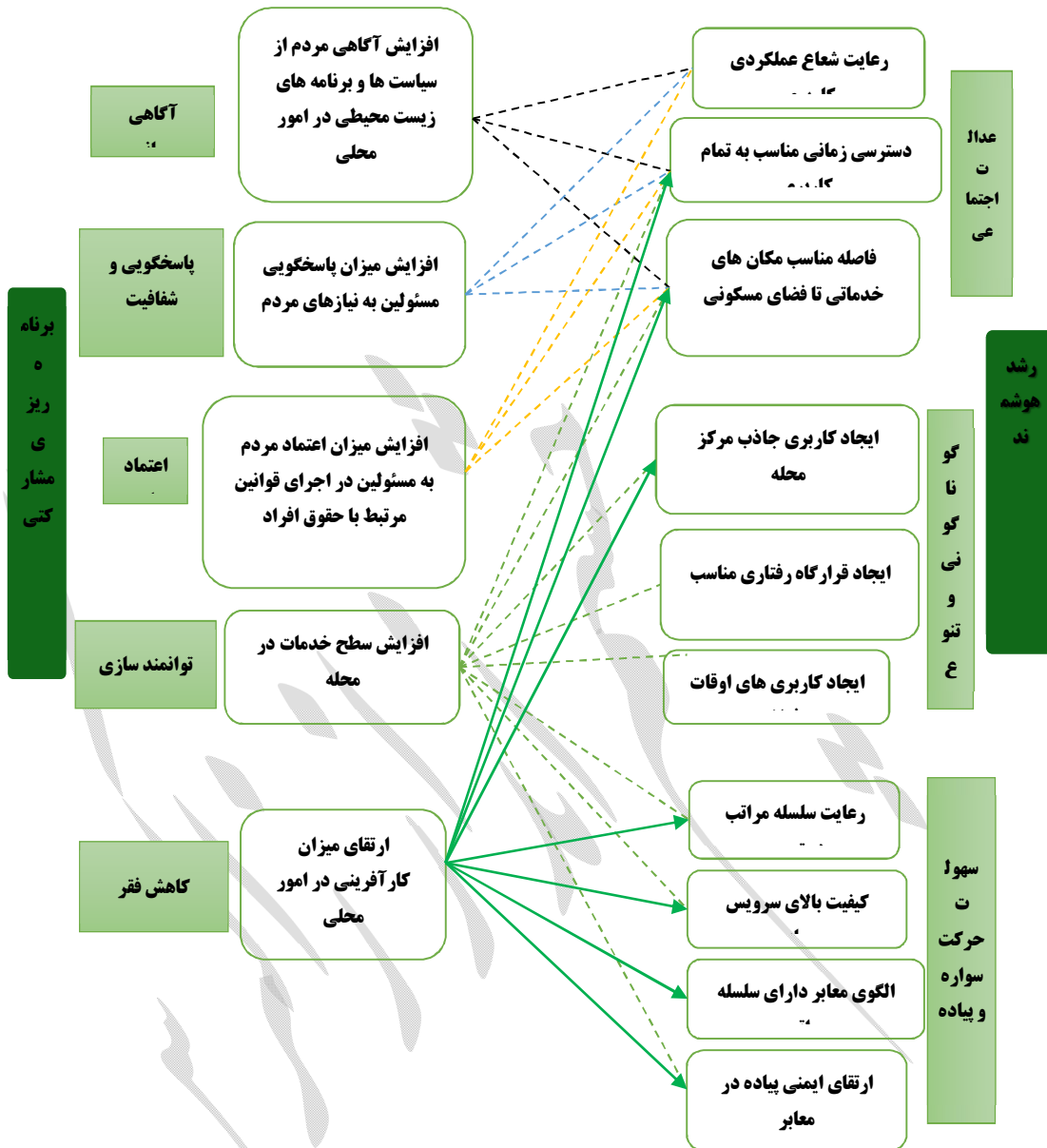
۱۳ - Bonafede

۱۴ - Lo Piccolo

مشاوره، مشارکت، هم‌کاری و توانمندسازی) را متمایز می‌کند، با این حال لازم است که ارزش‌های محوری مشارکت عمومی تعریف شود. " مشارکت عمومی به این معناست که مردم بر تصمیم‌گیری تاثیر خواهد گذاشت " و "با شناخت و ارتباط نیازها و منافع همه شرکت کنندگان، از جمله تصمیم گیرندگان، تصمیم‌های پایدار را ترویج می‌کند" (IAP2, 2018). بسته به سطح مشارکت، ممکن است از ابزارهای متفاوتی استفاده شود. در پایین‌ترین سطح ممکن است برای اهداف اطلاع‌رسانی: وب سایت‌ها، نمایشگاه‌ها، اعلامیه‌ها، یا زمینه‌های نوآوری مشارکتی به همراه افزایش تقاضا برای بازخورد مورد استفاده قرار گیرد: نظرات عمومی، گروه‌های تمرکز، نظرسنجی، جلسات عمومی و غیره. که در آن شهروندان امکان نفوذ مستقیم از طریق کمیته‌های مشورتی شهروندان، تصمیم‌گیری مشارکتی (بودجه‌ها)، هیات‌های داوری و غیره را دارند (آنتیرویکو^{۱۵}، ۲۰۱۶؛ اسریواستاوا^{۱۶}، ۲۰۱۸).

به منظور انجام هر کاری در ابتدا اهداف تعیین می‌شود و سپس بر اساس آن مبانی و روش‌ها تدوین می‌گردد. در اینجا به طور خلاصه به اهداف مشارکت می‌پردازیم که عبارتند از: نهادینه کردن مشارکت و مشارکت‌پذیری در طول زمانی معین با برنامه ریزی‌هایی که انجام آن توسط ارگان‌های مسئول، سپردن مدیریت شهری در سطحی خاص، تقویت روحیه انتقادپذیری، تربیت نسلی پاسخگو، تقویت کار جمعی، تقویت اصل شایسته‌سالاری، ارتقا فرهنگ جامعه به سمت جامعه‌ای با فرهنگ مشارکت خودانگیز، ایجاد برابری و مساوات بین همه‌ی افراد در برابر قانون اساسی و ارتقا عدالت اجتماعی، ایجاد پویایی در فعالیت‌های شهری و حل ناسازواره‌های پیچیده‌ی شهری، نگاهی نه از بالا به پایین و نه از پایین به بالا بلکه همزمان از دو طرف انجام شود (یاور، ۱۳۹۱، ص ۹۴).

Anttiroiko-^{۱۵}
Srivastava-^{۱۶}

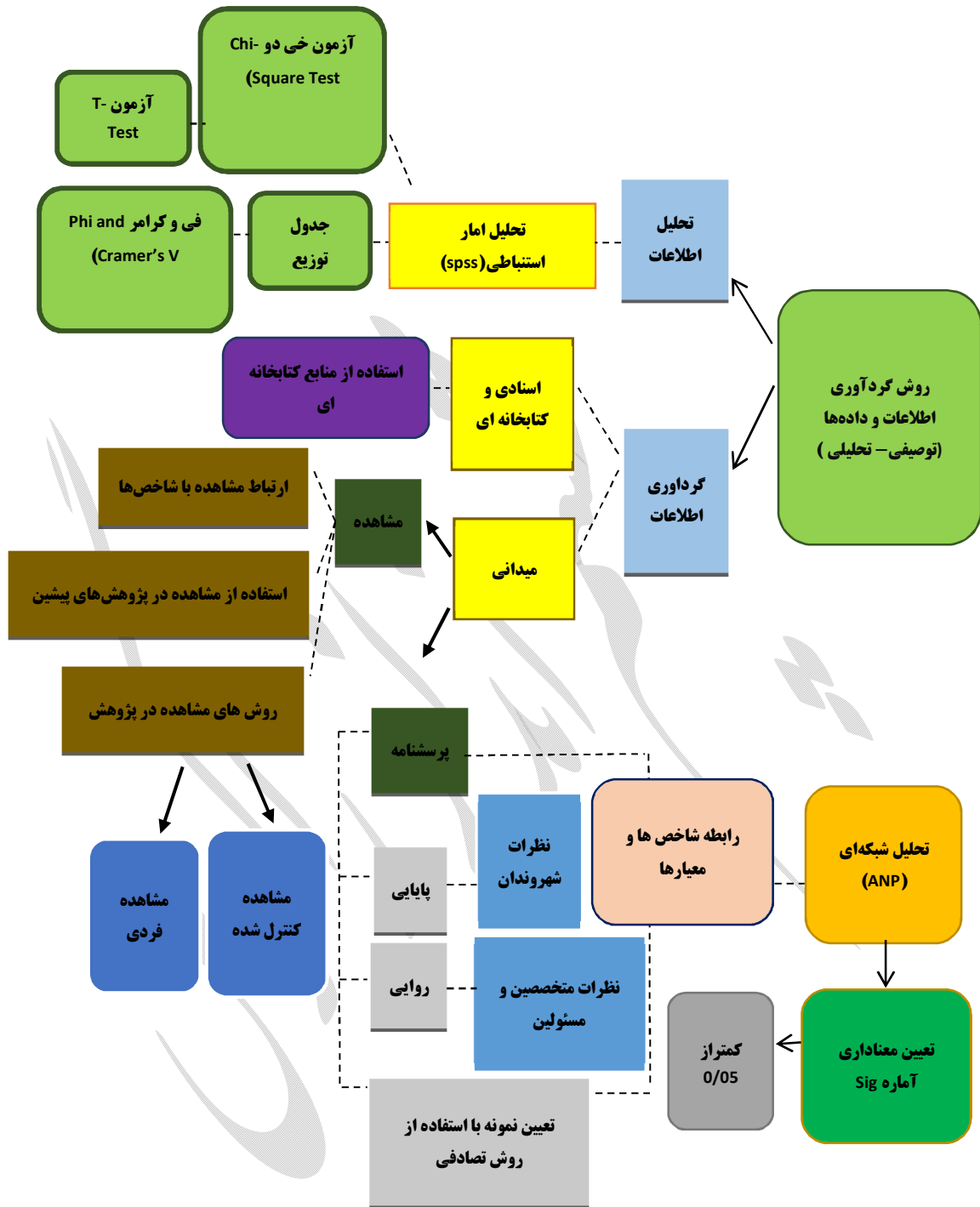
شکل ۳: چارچوب نظری پژوهش منبع: نگارندگان

مواد و روش تحقیق

با توجه به موضوع، اهداف تحقیق، در مراحل مختلف ترکیبی از تحقیقات توصیفی، تحلیلی و علمی استفاده شده است. روش تحقیق در این پژوهش، روشی ترکیبی از مطالعات اسنادی و پیمایشی است. در نتیجه پژوهش حاضر دارای ماهیت بنیادی- کاربردی می باشد، چرا که تلاش دارد با استفاده از زمینه ها و مبانی نظری موجود به مطالعه یکی از مسائل شهری و ارائه پیشنهادهایی در این خصوص بپردازد. در بخش جمع آوری اطلاعات وضع موجود، دو روش مطالعات میدانی و مطالعات اسنادی

فصلنامه علمی پژوهشی برنامه ریزی شهری چشم انداز نگرش، دوره ۸، شماره ۸۲، شهریور ۱۳۹۹

به کار رفته است. داده‌های اولیه از طریق طراحی پرسشنامه و اخذ اطلاعات از شهروندان، متخصصین و مسئولین انجام گرفت و اطلاعات ثانویه از طریق مرکز آمار، گزارشات شهرداری و گزارشات مشاور طرح تفصیلی منطقه حاصل شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و بررسی متغیرها، جداول، محاسبات، از نرم افزارهای استفاده شده در این پژوهش شامل SPSS، Super Decisions و نرم افزار سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) و همچنین استفاده از مدل آنتروپی شانون جهت استباط رشد افقی (اسپرال) محدوده بهره گرفته شده است. جامعه آماری را کلیه خانوارهای ساکن در محدوده محله ایثارگران تشکیل می دهند. روش نمونه گیری تصادفی بوده است و حجم نمونه با استفاده از فرمول تصادفی معادل ۱۳۸ نمونه از حجم آماری ۱۷۵۸۱ نفری محدوده محله ایثارگران می بایستی انتخاب شوند که پرسشنامه از افراد ساکن در محله مذکور پر شدند.

شکل ۴: فرآیند انجام پژوهش

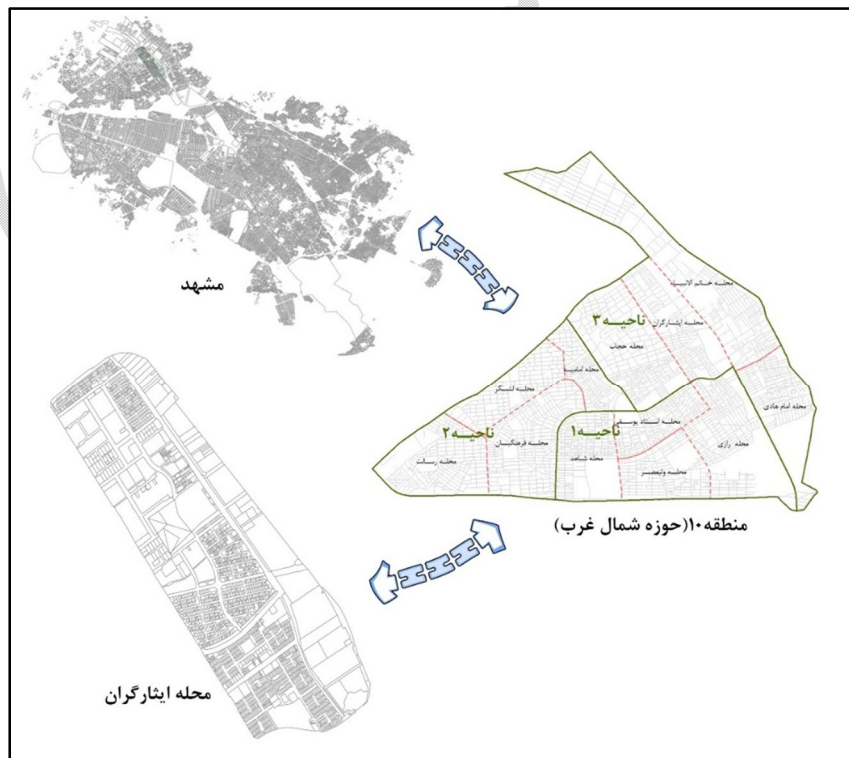
محدوده مورد مطالعه

محدوده‌ی مورد مطالعه واقع در منطقه ۱۰ شهرداری مشهد که منطقه فوق‌الذکر جزء محدوده‌های واقع در توسعه جدید شهر می‌باشد از جمله محله‌های واقع در این منطقه محله ایثارگران می‌باشد که حوزه

فصل نامه پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری، چشم‌انداز کارگرس، شماره ۲۴، شماره ۴۴، تابستان ۱۳۹۹

تبیین عوامل موثر بر برنامه ریزی مشارکتی در محلات مسکونی جهت دستیابی به...

مداخله این پژوهش به خود اختصاص داده است، که این محدوده از شمال به بزرگراه میثاق از جنوب به بزرگراه امام علی، از سمت شرق به بزرگراه آزادی و از غرب به محور امامیه محدود می‌گردد، و به دلیل استقرار مجموعه‌ی موج های آبی در این محدوده باعث جذب تعدادی زیادی توریست و گردشگر در این محدوده گردیده است. همچنین به دلیل اینکه این محدوده دارای بافت شطرنجی به نسبت منظم بوده و اکثر ساکنین آن از فرهنگ به نسبت بالایی برخوردار هستند و با توجه به اینکه یکی از اصول دهگانه رشد هوشمند تشویق همکاری‌های قوی جامعه ای می باشد در نتیجه ضرورت بررسی میزان مشارکت پذیری جهت دستیابی رشد هوشمند در این محدوده احساس می‌گردد.

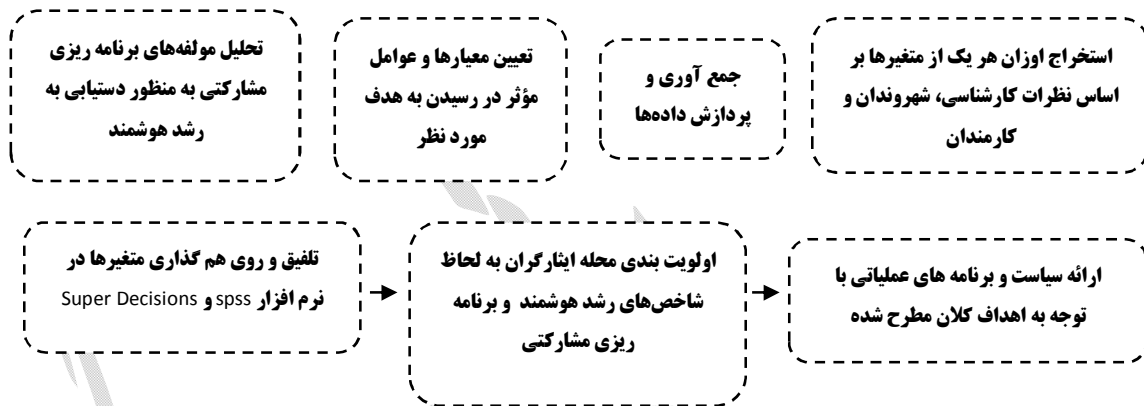
شکل ۵: معرفی محدوده (منبع: نگارندگان)

بحث و ارائه یافته‌ها

این پژوهش با عنوان "تحلیل مولفه‌های رشد هوشمند به منظور دستیابی به رشد هوشمند" بر آن است تا با تحلیل مولفه‌های برنامه ریزی مشارکتی به دستیابی به رشد هوشمند بپردازد. از این رو با توجه به مطالعات مبانی نظری پژوهش، شاخص‌ها و معیارهای مورد نظر و آمار و اطلاعات موجود

مجله علمی پژوهشی برنامه ریزی شهری، زمستان ۱۳۹۹، شماره ۴، شماره ۱۲، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۹

در بخش شناخت و براساس نظرات کارشناسان، شهروندان و کارمندان در نرم افزار های Super Decisions و spss به تجزیه و تحلیل می پردازیم.

شکل ۶: روش تجزیه تحلیل اطلاعات پژوهش

مدل آنتروپی شانون

از این مدل برای تجزیه و تحلیل و تعیین پدیده ی رشد بی قواره ی شهری استفاده می شود . ساختار کلی مدل به شرح زیر است.
رابطه ۱-مدل آنتروپی شانون

$$H = - \sum_{i=1}^n P_i * LN(P_i)^1$$

که در آن H مقدار آنتروپی شانون P_i نسبت مساحت ساخته شده ی (تراکم کلی مسکونی) محله اینارگران واقع در منطقه ۱۰ شهرداری مشهد به کل مساحت ساخته شده ی مجموع ریزمحلات و n مجموع محلات است. ارزش مقدار آنتروپی شانون از صفر تا $LN(n)$ بیانگر توسعه ی فیزیکی پراکنده ی شهری است . در واقع ، زمانی که ارزش آنتروپی از مقدار $LN(n)$ بیشتر باشد ، رشد بی قواره ی شهری (اسپرال) اتفاق افتاده است. (حکمت نیا و موسوی ، ۱۳۸۵، ص ۲۸۰).

فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری، شماره ۸۲، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۹

جدول ۱: محاسبه ی ارزش آنتروپی محله ایثارگران منطقه ۱۰ شهرداری مشهد در سال های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

زیر محلات	مساحت کل محدوده (متر مربع)	مساحت مسکونی (متر مربع)	Pi	LN(Pi)	Pi*LN(Pi)	H	
۱۳۹۰	۱-۴	384012/92	149702/5214	0/3898	-0/942	-0/367	0/367
	۲-۴	1249947/35	187197/38	0/1497	-1/89	-0/282	0/282
	مجموع (محله ایثارگران)	1633960/27	۳۳۶۸۹۹.۹۰	$\sum Pi$ = 0/5395	$\sum Ln(Pi)$ = -2/832	$\sum pi * Ln(Pi) = -0/649$	0/649
۱۳۹۵	۱-۴	477877/14	145432/71	0/3043	-1/189	-0/362	۲0/36
	۲-۴	1156083/13	232964/31	0/2015	-1/601	-0/322	0/322
	مجموع (محله ایثارگران)	1633960/27	378397/02	$\sum Pi$ = 0/5058	$\sum Ln(Pi)$ = -2/79	$\sum pi * Ln(Pi) = -0/648$	/648۰

منبع: نگارندگان

با توجه به جدول فوق نشان دهنده مقدار H در ریز محلات محله ایثارگران در سال های ۹۰ و ۹۵ می باشد حاکی از آن است که این مقدار در سال ۱۳۹۰ در زیر محله ۴-۱ معادل 0/367 و مقدار عددی زیر محله ۴-۲ معادل 0/282 می باشد که به طور کلی مقدار H برای محله ایثارگران در سال ۹۰ معادل 0/649۰ مقدار n(2) معادل 0/693 لذا با توجه به نزدیک بودن مقدار آنتروپی به حداکثر مقدار خود (0/693) بیانگر رشد پراکنده توسعه فیزیکی شهری است. لذا می توان نتیجه گرفت که توسعه فیزیکی محله ایثارگران در سال ۹۰ به صورت افقی (اسپرال) صورت گرفته است. همچنین با توجه به مقدار H در ریز محلات محله ایثارگران در سال ۹۵ حاکی از آن است که این مقدار در زیر محله ۴-۱ معادل ۰/۳۶۲ و مقدار عددی زیر محله ۴-۲ معادل 0/322 می باشد که به طور کلی مقدار H برای محله ایثارگران در سال ۹۵ معادل ۰/۶۸۴ مقدار n(2) معادل ۰/۶۹۳ لذا با توجه به نزدیک بودن مقدار آنتروپی به حداکثر مقدار خود (۰/۶۹۳) بیانگر رشد پراکنده ی توسعه فیزیکی شهری است. لذا می توان نتیجه گرفت که توسعه فیزیکی محله ایثارگران در سال ۹۵ نیز به صورت افقی (اسپرال) صورت گرفته است.

فصل نامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، چشم انداز نوگارس، دوره ۱۲، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۹

در نتیجه به طور کلی می توان اذعان داشت که توسعه فیزیکی محله ایثارگران در سال های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰ به صورت افقی (اسپرال) صورت گرفته است.

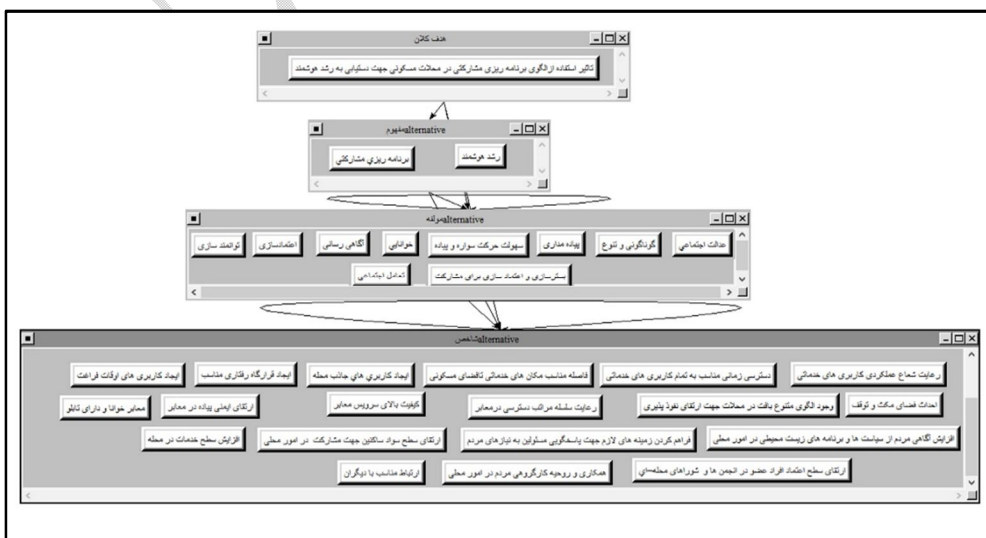
• ارائه معیارهای ارزیابی گزینه ها بر اساس مطالعات نظری

در محدوده مورد مطالعه با توجه به هدف تعیین شده که تاثیر استفاده از الگوی برنامه ریزی مشارکتی در محلات مسکونی جهت دستیابی به رشد هوشمند می باشد که این هدف دربرگیرنده مفاهیم رشد هوشمند و برنامه ریزی مشارکتی می باشد و هر یک از این معیارها مطابق جدول زیر دارای مولفه های خاص خود هستند که این مولفه ها در جدول زیر آورده شده اند.

جدول ۲: تعیین هدف مفهوم و مولفه

هدف	تحلیل مولفه های رشد هوشمند به منظور دستیابی به رشد هوشمند
مفهوم	رشد هوشمند
مولفه	عدالت اجتماعی گوناگونی و تنوع پیاده مداری سهولت حرکت پیاده و سواره خوانایی
	برنامه ریزی مشارکتی
	آگاهی رسانی اعتماد سازی توانمند سازی بستر سازی و اعتماد سازی برای مشارکت تعامل اجتماعی

منبع: نگارندگان

شکل ۶: رابطه میان هدف - مفهوم - مولفه و شاخص میان متغیرها با استفاده مدل ANP

فصلنامه علمی پژوهشی برنامه ریزی شهری، دوره ۱۴، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۹

تبیین عوامل موثر بر برنامه ریزی مشارکتی در محلات مسکونی جهت دستیابی به...

در این پژوهش سنجش میزان برنامه ریزی مشارکتی جهت دستیابی به رشد هوشمند بر اساس اصول و نظریه‌های برنامه ریزی مشارکتی و رشد هوشمند با استفاده از مدل ANP تدوین گردید، به طوری که در مجموع ۲۰ شاخص برای شناسایی مولفه‌های برنامه ریزی مشارکتی و رشد هوشمند در محله اینارگران به دست آمد. سپس هر یک از شاخص‌های اصلی پس از تعیین ضریب اهمیت زیر معیارها به روش ANP از نظر کارشناسان، مسئولان و شهروندان در نرم افزار SUPER DECISION مورد تحلیل قرار گرفت و رتبه بندی شاخص‌ها اصلی صورت پذیرفت که در نهایت مقایسه سه گروه متخصصین، کارمندان شهرداری منطقه ۱۰، ساکنین محدوده با استفاده از مدل ANP حاکی آن است که از نظر کارمندان افزایش سطح خدمات در محله با ضریب اهمیت ۰/۱۰۵۱۵۵ رتبه نخست و فاصله مناسب مکان‌های خدماتی تا فضای مسکونی با ضریب اهمیت ۰/۰۷۸۱۵۷ رتبه دوم را به خود اختصاص می‌دهد. از نظر متخصصین افزایش آگاهی مردم از سیاست‌ها و برنامه‌های زیست محیطی در امور محلی با ضریب اهمیت ۰/۵۴۶۸۷ رتبه نخست و فراهم کردن زمینه‌های لازم جهت پاسخگویی مسئولین به نیازهای مردم با ضریب اهمیت ۰/۱۵۴۶۳۰ رتبه دوم را به خود اختصاص داده است همچنین از نظر شهروندان محدوده شاخص نخست افزایش سطح خدمات در محله با ضریب اهمیت ۰/۰۹۰۱۴۴ و رعایت شعاع عملکردی کاربری‌های خدماتی با ضریب اهمیت ۰/۰۸۸۷۲۳ رتبه دوم را به خود اختصاص داده است. در مقابل پایین‌ترین ضریب اهمیت از نظر متخصصین به گزینه‌های ارتقای سطح اعتماد افراد عضو در انجمن‌ها و شوراهای محله‌ای و معابر خوانا و دارای تابلو با ضریب اهمیت ۰۰۰۰۰۰ و در نهایت از نظر شهروندان و همچنین کارمندان منطقه ۱۰ شهرداری بهبود دسترسی سواره و پیاده پایین‌ترین ضریب اهمیت را دارد که به ترتیب ضریبی معادل ۰/۰۰۷۹۵۵ به شهروندان و ضریبی معادل ۰/۰۱۰۱۸۵ به کارمندان اختصاص یافت؛ که به تفصیل در جدول ذیل الویت هر یک از ۲۰ شاخص از نظر سه گروه مذکور مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۳- مقایسه سه گروه متخصص، کارمندان حوزه، ساکنین محدوده با استفاده از مدل ANP

ضریب اهمیت	الویت بندی شاخص ها از نظر متخصصین	ضریب اهمیت	الویت بندی شاخص ها از نظر شهروندان	ضریب اهمیت	الویت بندی شاخص ها از نظر ساکنین
0/105155	افزایش آگاهی مردم از سیاستها و برنامه های زیست محیطی در امور محلی	0/090144	افزایش سطح خدمات در محله	0/54687	افزایش آگاهی مردم از سیاستها و برنامه های زیست محیطی در امور محلی
0/078157	فراهم کردن زمینه های لازم جهت پاسخگویی مسئولین به نیازهای مردم	0/088723	رعایت شعاع عملکردی کاربری های خدماتی	0/154630	فراهم کردن زمینه های لازم جهت پاسخگویی مسئولین به نیازهای مردم
0/073137	ارتقای سطح سواد ساکنین جهت مشارکت در امور محلی	0/086191	دسترسی زمانی مناسب به تمام کاربری های خدماتی	0/054687	ارتقای سطح سواد ساکنین جهت مشارکت در امور محلی
0/071242	افزایش سطح خدمات در محله	0/083338	فاصله مناسب مکان های خدماتی تا فضای مسکونی	0/05487	افزایش سطح خدمات در محله
0/068230	ارتباط مناسب با دیگران	0/073448	افزایش آگاهی مردم از سیاستها و برنامه های زیست محیطی در امور محلی	0/05560	ارتباط مناسب با دیگران
0/067287	همکاری و روحیه کارگروهی مردم در امور محلی	0/070026	ارتقای ایمنی پیاده در معابر	0/055595	همکاری و روحیه کارگروهی مردم در امور محلی
0/064442	دسترسی زمانی مناسب به تمام کاربری های خدماتی	0/061130	افزایش آگاهی مردم از سیاستها و برنامه های زیست محیطی در امور محلی	0/059916	همکاری و روحیه کارگروهی مردم در امور محلی
0/056950	رعایت شعاع عملکردی کاربری های خدماتی	0/060611	ارتقای سطح اعتماد افراد عضو در انجمنها و شوراهای محلی	0/059916	رعایت شعاع عملکردی کاربری های خدماتی
0/050871	فاصله مناسب مکان های خدماتی تا فضای مسکونی	0/047209	سهولت حرکت و دسترسی	0/059916	فراهم کردن زمینه های لازم جهت پاسخگویی مسئولین به نیازهای مردم
0/050744	احداث فضای مکت و توقف	0/040777	همکاری و روحیه کارگروهی مردم در امور محلی	0/059916	ارتقای سطح اعتماد افراد عضو در انجمنها و شوراهای محلی
0/050290	وجود الگوی متنوع بافت در محلات جهت ارتقای نفوذ پذیری	0/040777	کیفیت بالای سرویس معابر	0/050358	ارتقای ایمنی پیاده در معابر
0/038134	ارتقای ایمنی پیاده در معابر	0/037972	کیفیت بالای سرویس معابر	0/050358	وجود الگوی متنوع بافت در محلات جهت ارتقای نفوذ پذیری
0/035947	ایجاد کاربری های جاذب محله	0/036471	ارتقای سطح اعتماد افراد عضو در انجمنها و شوراهای محلی	0/035126	ارتقای ایمنی پیاده در معابر
0/034876	ایجاد قرارگاه های رفتاری مناسب	0/035895	ایجاد کاربری های جاذب محله	0/034651	ایجاد کاربری های جاذب محله
		0/035073	ایجاد کاربری های جاذب محله	0/25988	ایجاد قرارگاه های رفتاری مناسب

فصل نهم: جزئیات و برنامه ریزی شهری چشم انداز نازک رس، ۱۳۹۹

0/032996	معابر خوانا و دارای تابلو	0/034025	سهولت حرکت و دسترسی	0/025988	ایجاد کاربری اوقات فراغت
0/029940	ایجاد قرارگاه رفتاری مناسب	0/031708	ایجاد قرارگاه رفتاری مناسب	0/022958	سهولت حرکت و دسترسی
0/027415	افزایش سطح سواد ساکنین جهت مشارکت در امور محلی	0/029609	احداث فضای مکت و توقف	0/022779	بهبود دسترسی سواره و پیاده
0/027402	احداث فضای مکت و توقف	0/028841	معابر خوانا و دارای تابلو	0/022221	کیفیت بالای سرویس معابر
0/026601	وجود الگوی متنوع بافت در محلات جهت ارتقای نفوذ پذیری	0/00854	وجود الگوی متنوع بافت در محلات جهت ارتقای نفوذ پذیری	0/00000	ارتقای سطح اعتماد افراد عضو در انجمن ها و شوراهای محله ای
0/010185	بهبود دسترسی سواره و پیاده	0/007955	بهبود دسترسی سواره و پیاده	0/00000	معابر خوانا و دارای تابلو

منبع: نگارندگان

نتیجه گیری

تقویت زیرساخت های الگوی برنامه ریزی مشارکتی در امور محلی، سبب دستیابی به معیارها و زیرمعیارها رشد هوشمند در محدوده می گردد. که این امر با شناخت سطوح متفاوت مشارکت و تکنیک های موثر بر هر یک از این سطوح، این امکان را می دهد تا با تکیه بر موثرترین تکنیک ها، میزان موفقیت و تحقق برنامه ریزی مشارکتی را به میزان زیادی در محلات مسکونی افزایش دهند. با توجه به اینکه در عصر حاضر مشارکت در همه قلمرو ها نقش عمده ای دارد و شهروندان به صورت فردی و گروهی، خواهان حاکمیت بر سرنوشت خود هستند. که این امر با تکیه بر، فراهم آوردن پیش شرط های لازم برای استفاده از توانایی بالقوه مالی، علمی، فکری و... آنان میسر است.

همچنین لازم به ذکر است که لازمه دستیابی به رشد هوشمند اتکا بر اصول دهگانه رشد هوشمند در محلات مسکونی کلان شهرها می باشد و همچنین لازمه موفقیت همه ی برنامه های مشارکتی، اعتقاد به باور سیاست گذاران، برنامه ریزان و مدیران شهری بر تاثیر مثبت مشارکت شهروندان در حل مسائل و معضلاتی می باشد که زمینه بهبود کیفیت معیشت آنان را فراهم می کند که لازمه دستیابی به این مهم تقویت روحیه مشارکت طلبی و کار جمعی در محلات مسکونی این امر میسر می گردد که در نهایت سبب دستیابی به زیر معیارهای رشد هوشمند در محدوده می گردد. از جمله راهکارهایی

فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری، شماره ۴۳، تابستان ۱۳۹۹

که برای تقویت مشارکت پذیری در محلات مسکونی جهت دستیابی به رشد هوشمند پیشنهاد گردیده است عوامل زیر می باشد:

- آگاهی رسانی
- تعامل اجتماعی
- اعتمادسازی
- توانمند سازی
- به کارگیری سازمان‌های غیر دولتی و اجتماعات محلی

در محدوده مورد مطالعه با تقویت افزایش سطح خدمات در محله، افزایش سطح آگاهی مردم از سیاست ها و برنامه های زیست محیطی در امور محلی، فراهم کردن زمینه های لازم جهت پاسخگویی مسئولین به نیازهای مردم، ارتقای سطح سواد ساکنین جهت مشارکت در امور محلی، دسترسی زمانی مناسب به تمام کاربری های خدماتی، رعایت شعاع عملکردی کاربری های خدماتی و همچنین فاصله مناسب مکان های خدماتی تا فضای مسکونیدر محدوده سبب دستیابی به عناصر رشد هوشمند در محدوده مورد مطالعه گردیده است.

با توجه به بررسی های صورت گرفته با استفاده از مدل ANP که ضریب اهمیت زیر معیارهای برنامه ریزی مشارکتی و رشد هوشمند را مشخص کرده است حاکی آن است که الویت زیر چهار زیر معیار از نظر کارمندان شهرداری منطقه ۱۰ به صورت ذیل تعریف می گردد:

- افزایش سطح آگاهی مردم از سیاست ها و برنامه های زیست محیطی در امور محلی
- فراهم کردن زمینه های لازم جهت پاسخگویی مسئولین به نیازهای مردم
- ارتقای سطح سواد ساکنین جهت مشارکت در امور محلی
- افزایش سطح خدمات در محله
- الویت چهار زیر معیار از نظر متخصصین:
- افزایش سطح خدمات در محله
- فاصله مناسب مکان های خدماتی تا فضای مسکونی
- دسترسی زمانی مناسب به تمام کاربری های خدماتی
- رعایت شعاع عملکردی کاربری های خدماتی

همچنین الویت چهار زیر معیارها از نظر شهروندان محدوده به قرار زیر است:

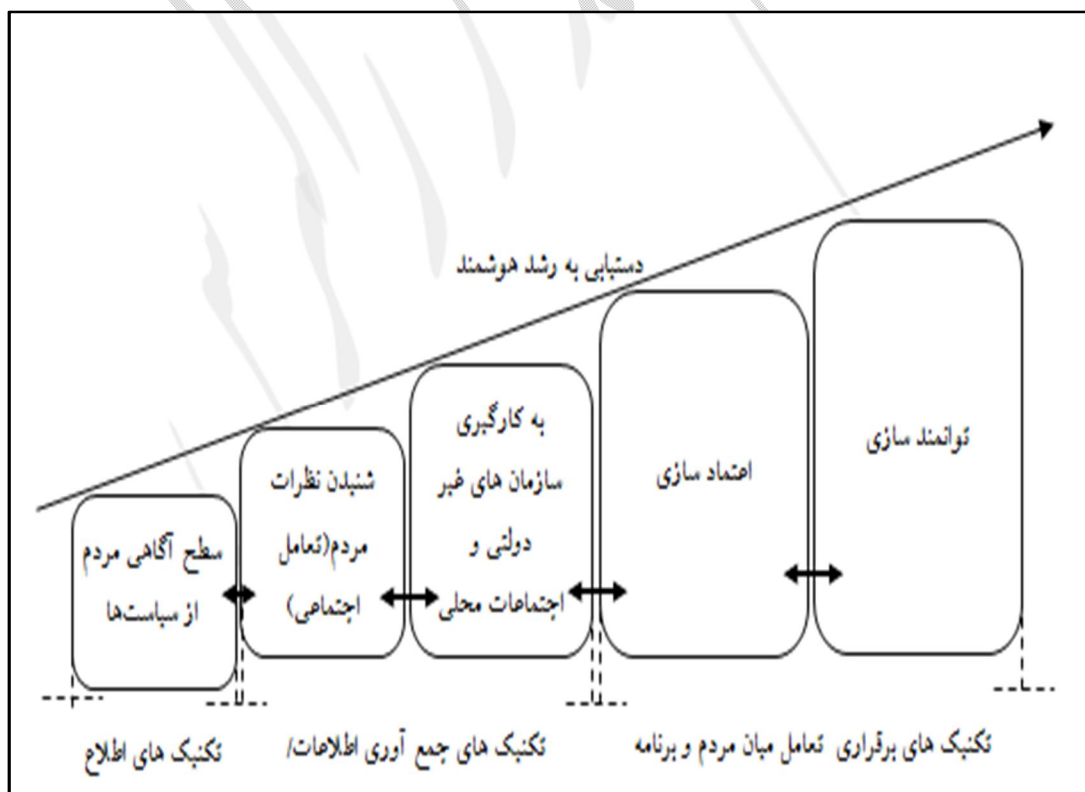
- افزایش سطح خدمات در محله
- رعایت شعاع عملکردی کاربری هیا خدماتی
- دسترسی زمانی مناسب به تمام کاربری های خدماتی
- فاصله مناسب مکان های خدماتی تا فضای مسکونی

در مجموع می توان اذعان داشت که از جمله راهکارهایی که برای تقویت مشارکت پذیری در محلات مسکونی به ویژه محدوده مورد مطالعه جهت دستیابی به رشد هوشمند پیشنهاد گردیده است عوامل زیر می باشد:

۱. آگاهی رسانی ۲. تعامل اجتماعی ۳. به کارگیری سازمان های غیر دولتی و اجتماعات محلی ۴.

اعتمادسازی ۵. توانمند سازی

که با توجه به مطالب ذکر شده، الگوی تلفیقی زیر را می توان برای طبقه بندی سطوح و تکنیک های برنامه ریزی مشارکتی جهت دستیابی به رشد هوشمند ارائه کرد:

شکل ۷: راهکارهای دستیابی به رشد هوشمند

با توجه به شرایط موجود محله ایثارگران و شناخت به دست آمده از آن برای رسیدن به وضعیت مطلوب مورد نظر باید اقداماتی صورت گیرد که در نهایت اشتغال و اقتصاد محله را بهبود بخشد. همچنین در جهت تقویت نقش گردشگری و جذب گردشگر، نظام خدماتی محله باید توزیع متناسب داشته باشد تا تمامی محدوده از خدمات شهری بهره‌مند باشند و عدالت اجتماعی در این زمینه برقرار گردد. این خود باعث ایجاد رضایت در مردم می‌شود و توزیع جمعیت در محله را متعادل می‌سازد. همچنین می‌توان از زمین‌های بایر که فرصت مناسبی را برای جبران کمبودهای موجود برقرار می‌کنند استفاده کرد. از طرفی اصلاح کاربری‌های ناسازگار حاشیه جاده سنتو (محور آزادی) می‌تواند به دو شیوه تغییر کاربری یا حذف آن انجام گردد که این امر می‌تواند در راستای بهبود کیفیت زندگی، تقویت مشارکت شهروندان در تصمیمات شهری و ارتباط مستقیم و همه‌جانبه آنها با مدیریت شهری موثر واقع شود.

اهداف خرد نهایی هستند که اعمال برنامه ریزی به سوی آن‌ها جهت گرفته‌اند. اهداف خرد که از اهداف کلان مشتق می‌شوند، اهدافی کاربردی می‌باشند که دارای دو ویژگی هستند. نخست قابل دستیابی بوده و دوم قابل اندازه‌گیری هستند. یک هدف خرد وسیله‌ای است برای دستیابی به اهداف کلان و نقطه‌ای که برای دستیابی به آن کوشش‌های برنامه ریزی شکل و جهت می‌گیرند. در نتیجه اهداف خرد که از اهداف کلان منتج می‌شوند ملموس‌تر، کوتاه مدت‌تر و کمیت پذیر هستند. در رابطه با هدف کلان برنامه ریزی مشارکتی اهداف خرد شامل گسترش فضاهای مناسب برای تعاملات اجتماعی، افزایش سطح آگاهی و اعتماد سازی مردم از سیاست‌ها و توانمند سازی شهروندان جهت مشارکت مطرح شده است و در رابطه با هدف کلان ارتقا کیفیت زندگی با تاکید بر رشد هوشمند ارتقا کیفیت زندگی با تاکید بر رشد هوشمند اهداف خرد شامل ارتقاء سطح کیفی معابر و حفظ ایمنی و امنیت افراد، توسعه فعالیت‌های عمرانی و فعالیت‌ها، توسعه فعالیت‌های جذاب گردشگر و افزایش جذابیت‌های مکانی و توسعه و تجهیز فضای سبز مطرح شده است که در نهایت با توجه به راهبردهای مطرح شده، سیاست و برنامه عملیاتی بیان گردیده است که به تفصیل در جدول شماره ۴ بیان گردیده است.

جدول ۴- ارائه راهبردها و پیشنهادات

هدف کلان: توسعه برنامه ریزی مشارکتی		اهداف خرد
سیاست	راهبرد	
مکان گزینی فضاهای مناسب تفریحی و فراغتی برای تمام گروه های سنی و ... در زمین های بایر	فراهم کردن فضاهای مناسب تفریحی و فراغتی برای تمام گروه های سنی	گسترش فضاهای مناسب برای تعاملات اجتماعی
مکان گزینی مرکز محله با کاربری های متناسب تفریحی و فراغتی برای استفاده تمام شهروندان		
مکان گزینی فضاهای مناسب آموزشی در زمین های بایر در خصوص یادگیری مسائل اکولوژیکی و فرهنگ شهرنشینی	افزایش برگزاری جلسات بین مردم و مدیران شهری	افزایش سطح آگاهی و اعتمادسازی مردم از سیاست ها
استفاده از زمین های موجود در سطح محله جهت برگزاری جلسات بین مردم و مدیران شهری	فراهم کردن زمینه های لازم جهت پاسخگویی مسئولین به نیازهای مردم	
تبیین فضاهای مناسب آموزشی جهت افزایش دانش مردم از امور محلی در زمین های بایر موجود در محدوده	ارتقای سطح سواد ساکنین جهت مشارکت در امور محلی	توانمند سازی شهروندان جهت مشارکت
استفاده از زمین های بایر موجود در مرکز محدوده برای مکان گزینی مرکز محله برای جبران کمبود کاربری های موجود در محدوده	افزایش سطح خدمات در محله	
هدف کلان: ارتقای کیفیت زندگی در راستای دستیابی به رشد هوشمند		اهداف خرد
سیاست	راهبرد	
تبیین ایستگاه های اتوبوس در سرتاسر محله در جهت دسترسی بیشتر به سایر مناطق	گسترش سیستم حمل و نقل عمومی	ارتقاء سطح کیفی معابر و حفظ ایمنی و امنیت افراد
استفاده از اتوبوس های تندرو در شریان های اصلی (BRT)		
فرهنگ سازی جهت استفاده از علائم راهنمایی در سطح محله جهت ارتقاء امنیت اجتماعی	ساماندهی دید از سواره رو به پیاده رو	
رعایت سلسله مراتب دسترسی در سطح محله اینترگران		
تخصیص تسهیلات به بخش خصوصی در جهت بهبود بخش بازرگانی در مرکز محله	سرمایه گذاری در مرکز محله	توسعه فعالیت های عمرانی و فعالیت ها
احداث پارک و مکان های مناسب جهت بهبود گذران اوقات فراغت برای شهروندان و همچنین احداث زمین های بازی کودک در زمین های بایر	گسترش محیط های تفریحی گردشگری	توسعه فعالیت های جاذب گردشگر و افزایش جذابیت های مکانی
ایجاد کمربند سبز در اطراف بزرگراه های آیت الله رفسنجانی (میتاق) و امام علی	حفاظت و افزایش سطوح سبز جهت کاهش آلودگی ها	توسعه و تجهیز فضای سبز
ایجاد محیط دل پذیر و زیبا از نظر توسعه فضای سبز، گلکاری با مدیریت در تامین آب برای ساکنین محله و ایجاد جاذبه های توریستی	زیباسازی فضاهای سبز موجود	

منبع: نگارندگان

فصلنامه پژوهش های علمی و تخصصی در زمینه برنامه ریزی شهری، شماره ۸۲، زمستان ۱۳۹۹

لذا بر اساس اطلاعات و مقادیر به دست آمده از نتایج مدل آنتروپی شانون در محله ایشارگران مشهد به طور مشابه چنین استنباط می شود که ارقام محاسبه شده در سال ۱۳۹۰-۱۳۹۵ نشان می دهد که رشد فیزیکی محله به صورت افقی (اسپرال) صورت گرفته است.

در خصوص نحوه تعیین عوامل و مؤلفه های محیط برنامه ریزی مشارکتی تأکید بر این موضوع ضروری است بطور کلی علی رغم انتخاب رشد هوشمند در برخی از کشورها و موفقیت آن، استفاده از آن به عنوان راهبردی درازمدت در ساماندهی محلات شهری در شرایطی نتایج مطلوب خواهد داشت که با در نظر گرفتن ابعاد مختلف الگوی برنامه ریزی مشارکتی انجام یافته و به تناسب تغییر نگرش ها و شیوه های زندگی در طی زمان و با توجه به تفاوت های مکانی، اصول و تکنیک های آن به روز گردد. با وجود این، توجه به راهبرد رشد هوشمند و برنامه ریزی مشارکتی در برنامه ریزی شهری کشور و بهره برداری از آن در شرایط کنونی می تواند به ارتقای رویکردهای روش های توسعه شهری کمک شایانی بنماید.

فصلنامه علمی پژوهشی برنامه ریزی شهری، شماره ۱۲، شماره ۴۶، تابستان ۱۳۹۹

فهرست منابع

- حکمت نیا، حسن و میر نجف، موسوی ۱۳۸۵، کاربرد مدل در جغرافیا با تاکید بر برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای، چاپ اول، تهران: انتشارات علم نوین.
- دانشپور، سید عبدالهادی، بهزادفر، مصطفی، برک پور، ناصر، شرفی، مرجان، ۱۳۹۶، محیط برنامه ریزی مشارکتی؛ ارائه مدل مفهومی برای تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در برنامه ریزی، نامه معماری و شهرسازی: دوره ۹، شماره ۱۸؛ صص ۲۳-۴۱
- رحمت الهی، حسین، آقامحمدآقایی، احسان، ۱۳۹۲، درامدی بر نقش دولت در فرایند مشارکت پذیری مردم، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره پنجم، شماره سوم، صص ۱۰۷-۶۷.
- زیاری، کرامت ا...، حاتمی نژاد، حسین، نیک پی، وحید (۱۳۹۱)، "بررسی تطبیقی رویکردهای رشد شهر نمونه های مورد بررسی رشد هوشمند و رشد افقی یا پراکنده، مدیریت شهری دانشگاه تهران، صص ۶۳-۴۹.
- یاور، بیژن، ۱۳۹۱، شهرسازی مشارکتی و جایگاه مردم در شهر ایرانی (واقعیات، اهداف، استراتژی ها)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر، گروه برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای، استاد راهنما دکتر راضیه رضازاده.
- Anttiroiko, A.-V. City-as-a-Platform: The Rise of Participatory Innovation Platforms in Finnish Cities. Sustainability 2016, 8, 922.
- Beierle, T.C. Using Social Goals to Evaluate Public Participation in Environmental Decisions. Review of Policy Research 1999, 16, 75-103.
- Bonafede, G. & Lo Piccolo, F. 2010, Planning Processes in the Absence of the (public) Space of Democracy. Planning Practice & Research, 25(3), pp353-375. doi:10.1080/02697459.2010.503430.
- Cowan, R., 2005, The Dictionary of Urbanism Streetwise.
- Decentralization briefing notes; WBI Working Papers; The World Bank, 1999; p. 116.
- Duany, A. Speck, J. & Lydon, M. (2012), The Smart Growth Manual. (M. Molavi, Trans), Guilan: University of Guilan (In Persian).
- Conrad, e. Cassar, L.F., Christie, M. & Fazey, I. (2011). listening not but Hearing? A participatory assessment of public participation in planning. Environment and Planning C: Government and Policy.
- Haaland, C.; van den Bosch, C.K. Challenges and strategies for urban green-space planning in cities undergoing densification: A review. Urban Forestry & Urban Greening 2015, 14, 760-771.
- IAP2 International Association for Public Participation (IAP2) Available online: <https://www.iap2.org/page/resources> (accessed on 15 November 2018).
- ITE (2010), Smart Growth Transportation Guidelines, Recommended Practice, Institute of Transportation Engineers
- Khan, S. & Swapan, M.S.H. (2013). From Blueprint Master Planning in South Asian Cities: Pursuing Good Governance Agenda against Prevalent Patron-client Networks. Habitat International.
- PURBANI, K. (2017), Collaborative planning for city development. A perspective from a city planner, Development Planning Department, City of Bandung, West Java, Indonesia.
- SGN (2002 and 2004), Getting To Smart Growth: 100 Policies for Implementation, and Getting to Smart Growth II: 100 More Policies for Implementation, Smart Growth Network.
- SGN (2011), What is Smart Growth?, Smart Growth Network and US Environmental Protection Agency.
- Srivastava, P.; Mostafavi, A. Challenges and Opportunities of Crowdsourcing and Participatory Planning in Developing Infrastructure Systems of Smart Cities. Infrastructures 2018, 3, 51.

فصلنامه خنجرایان در برنامه ریزی شهری چشم انداز نگرش ۱۳۹۹

ICMA (2014), Why Smart Growth: A Primer, International City/County Management Association and the Smart Growth Network.

International City/County Management Association (ICMA) and Environmental Protection Agency (EPA),(2006) "this is Smart Growth, Smart Growth Network America.

Litman, Todd,2017, Evaluating Criticism of Smart Growth. Victoria Transport Policy Institute.

Litman, Todd ,2020, Understanding Smart Growth Savings Evaluating Economic Savings and Benefits of Compact Development, Victoria Transport Policy Institute, Victoria Transport Policy Institute, pp1-60.

Olejniczak, Dorota, Bednarska, Olejniczak, Jarosław and Svobodová, Libuše ,2019, Towards a Smart and Sustainable City with the Involvement of Public Participation-The Case of Wroclaw, Sustainability; pp1-32, doi:10.3390/su11020332 www.mdpi.com/journal/sustainability.

Reed, M.S. Stakeholder participation for environmental management: A literature review. Biological Conservation 2008, 141, 2417–2431.

Reid Ewing and Shima Hamidi (2014), Measuring Urban Sprawl and Validating Sprawl Measures, Metropolitan Research Center at the University of Utah for the National Cancer Institute, the Brookings Institution and Smart Growth America (www.smartgrowthamerica.org); at <https://bit.ly/2I6StdG>.

Resolution No. 198 of the Council of Ministers of October 20, 2015 regarding adoption of the National Urban Policy; 2015.

Wampler, B. A guide to Participatory Budgeting. In Participatory Budgeting; Shah, A., Ed.; Public Sector Governance and Accountability; The World Bank, 2007; pp. 21–54 ISBN 978-0-8213-6923-4.

Yetano,A.,Royo,S.,& Acerete,B.2010.what is Driving the increasing Presence of Citizen Participation Initiatives?Environment and Planning C:Government and Policy,28.

فصل نهم: خرفاند و برنامه ریزی شهری
مجموعه پژوهش‌ها و گزارش‌ها
شماره ۱۲، شماره ۱، تابستان ۱۳۹۹